

SÁROSPATAKI

MAGYAR KRÓNICA

MDXXIII—MDCXV.

KÖZLI

TOLDY FERENC.

A M. AKAD. TÖRT. TÁRA IV. KÖTETÉBŐL.

PEST, 1857.

NYOMATOTT LANDERER ÉS HECKENASTNÁL.

277335

M. ACADEMIA'
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

Az itt közlendő korjegyzeteket Kazinczy Gábor úr, a magyar történelmi források buzgó és szerencsés nyomozója, számos évek előtt másolta le a sárospataki ref. collegium könyvtárában levő kéziratból, mely sem a szerző nevét, sem az iratás korát nem viseli homlokán. Mert a könyv táblája belsején álló e sor: „Stephani Satztzai. Salus tua o Jehova sit salus mea“ inkább a kézirat birtokosát látszik megnevezni, mint annak íróját¹⁾. Miután pedig e pataki példányt legközelebbi Patakon voltomkor nem láthattam, s ez azóta sem találtatott meg, minden külső jegyek ismerete hiányában beljegyek után vagyok kénytelen a munka korának meghatározását megkísérlelnem. Különösen három hely fordul elő, mely a munka korára látszik mutatni. T. i. 1614. év alatt e hely áll, a katolikus papokra vonatkozó: „Számkivetésben lévén (a jezsuiták), mind addig *supplicálnak az országnak*, hogy *recipiálá*, haza bocsátá őket az ország; azután ismét addig sirának, hogy az ország *az egri káptalannak residentiát mutatata*.“ Az utóbbi passus világosan az 1649-ki országgyűlés 38. törvénycikke után kelt, melyben „*Capitulo Agriensi locus*

---

¹⁾ Ki volt Satzetzai István, nyomába nem juthattam; hogy pataki lakos, az látszik mutatni, miszerint 1748-ban egy *Sattzai* András a pataki iskolában senior volt (l. Szombathi János: A spataki ref. kollegiumnak Históriaja, Pat. 1827. az 58. l.).

residentiae Cassoviae ordinatur; „az elsőbbik egy még ujabbra, az 1687-ki 20. cikkre vonatkozik, melyben a „religio soc. Jesu. . . ut *ad. . . superinde coram incl. Statibus et Ord. factam demissam instantiam*, in hoc regnum Hung. et Partes eidem annexas pro *recepta* et stabilita habeatur, unanimiter sancitum est.“ Látjuk hogy a kölcsönös kifejezések is jóformán fedezik egymást. Ezekhez, az 1604. év alatt, l. 64. még egy látszólag végkép döntő hely van : „Úgy el tudák pedig csábítani az ország tiszteinek sziveket, hogy vélek conferálják némelyekben a dolgot, hogy sokan megvakulván, nem látják miben munkálkodnak országok és nemzetségek romlására, *mind e mai napig ad annum 1697.*“ És így háromszorosan meg volna alapítva a XVII. század másod fele, sőt vége, mint e krónika iratási kora.

De egyéb, és fontos, tekintetek egyebet mutatnak. A krónika 1523. évvel kezd; e jegyzetek 1592-ig soványak, és nem egészen négy lapon hetven évi kört befoglalók, mindamelllett oly részletesek és határozottak, milyen csak *egykoru feljegyzések* szoktak lenni; s valóban semmi kézen forgó szerkezettel nincsenek genetikai rokonságban. Ellenben 1593-tól fogva egész 1615-ig folytonosak s oly bővekké lesznek a jegyzetek, hogy e huszonkét év harmincöt lapot foglal el kiadásunkban, tehát kilenceszer annyit. Már maga ez a kiterjedés, a belső folytonosság, a protestáns egyházi ügyre való előkelő tekintet, mely az előbbi részben egészen hiányzik, a koriróktól szinte teljes függetlenség mellett oly tárgyak és nézetek, mik világosan és közvetlenül az élő hírből vétettek, továbbá oly egyes helyek, mik vagy jelen időben szólnak, vagy később nem igen keletkezhettek¹⁾, valamint az a neme az ingerült-

¹⁾ Ilyen péld. midőn az 85. lapon, 1614. évre, így ír : De legyen áldott az istennek neve : *ezekben vévők* az emberek hol tapogatnak a pápisták, *s nem támadnak fel*; ilyen a 88. lapon egy prágai újságra hivatkozás, melyet egy 1697-ki magyar író csakugyan bajjal ismerhetett.

ségnek, mely nem könnyen vegyül régi dolgok elbeszélésébe, miket t. i. nem magunk tapasztaltunk, s mik magunkat közvetlenül többé nem érintenek; különösen a Báthori Gábor melletti elfogúltság is, mely ily formában és mértékben csak azon íróknál észrevehető, kik e romlott, de geniális és hódító egyéniséggel bírt fejedelem személyes behatása alatt álltak (milyenek a róla kelt verses költemények írói), azt parancsolják hinnünk, hogy az író ez utóbbinak időszakában virágzott. De honnan vesznek magokat a XVII. század végére mutató helyek? Ha az elébbi okok állanak, úgy besikkasztásai (interpolációi) egy 1697-ki leirónak; ilyen eljárásra pedig bizonyító példákat hozni fel szintoly könnyű volna, a mily felesleges. Ellenben ha az 1697-ki leiró egyszersmind szerzője az egésznek, úgy (ha csak nem töredék a pataki kézirat) nehezen megfogható, miért nem folytatta azt saját koráig, melyet még jobban ismerhetett, s mely elkeseredett kedélyének újabb vádakra s kifakadásokra nem kevesebb ohajtott anyagot szolgáltatott volna.

Felfogásom szerint tehát az előttünk levő krónika írója az első hetven év korjegyzeteinek általírója vagy összeszedője, s azoknak a következő évekre nézve folytatója egyszersmind; ki viszont mintegy nyolcvan évvel későbbben egy oly másolót lelt, ki vele az onegy politikai az vallási színezetű lévén, fogékony lelke hevében az 1604-ki és 1614-ki korjegyzeteket a kiemelt helyekkel pótlotta. Annyi minden esetre bizonyos — a dolog maga beszélvén — hogy e jegyzetek anyaga közvetlen és eredeti, ha *minden*, a mit az érzés, a pártnézet és gyanupör bele szőtt, egy későbbi leiró tollából folyt volna is.

S épen ebben fekszik a krónika hitelességének biztosítéka, t. i. a historiai anyagra, a meztelen tényekre nézve. Neveli becsét szigorú ügyelete a chronológiára, s a korjegyzőnek, mint látszik, gondos utánjárása a részletekben. Bevallott iránya ellenben, melyet úgy a cím, mint az egésznek folyamatja ta-

nusít, ovatosságra int. Ő protestáns, s mint néhány hely gyaníttatja, pap, s a tiszai Magyarországból való: mint ilyen heves ellensége a romai egyháznak és összes katolikus státusnak, valamint a királyi dynastiának, s a német nemzetnek; mihez képest nem fogunk sem felekezeti élességén és keserűségén csodálkozni, sem nézetein szigorú bírálat nélkül megnyugodni, s általában mindent, mi ez álláspontjából származtatható, kellő vigyázattal fogadni. Ebbeli kicsapongásai sokszor oly szertelenek, hogy helyenként a törölő kezét is múlhatlanná tették; a tények előadása azonban sehol sem csonkított. S így általadjuk ez emléket is ama szomorú idők történetírásának, mely azt kritikai kételkedéssel ugyan, de kétségkívül nagy haszonnal fogja céljára fordítani.

**Emlékezetre való dolgoknak rövid meg-
jedzési, melyek a magyar nemzetet, kivált-
képpen pedig a magyar keresztyén státuso-
kat, jó vigyázásra serkenthetik, mind az
idegen nemzet, s mind az haza gonoszakaró
fiai ellen igen igyefogyott állapotjában.**

Anno 1523. Nagy földindulás vala Erdélyben, és sok
vén emberek halának meg.

Anno 1526. Lajos királyt és a püspököket a török csá-
szár megveré Mohácsnál keresztelő János fővétele napján.
Item lön Tisza s Duna közinek pusztulása. *15. Septembris*
Szulimannus, post miserabilem interfectum Ludovicum Hun-
garie Regem ferro et igne vastavit utramque ripam Danubii
usque ad Strigonium, nemine resistente occupatam Budam
regum hungarorum sedem diripuit.

Anno 1527. Ferdinándot Prágában a csehek megkoro-
názák királyságra 27. febr. Valami pártos magyar urak
hozák be a királyságra János király ellen, kibül ország vesze-
delme, és a magyar nemzet romlása támada..... Ujlaki Imre
ekkor erdélyi vajdává léssen.

Anno eodem. Ferdinánd János királyt Budábul kiűzé,
és ott megkoronázták.

Anno 1528. János király megvereték Ferdinánd népétül,
mely miá Lengyelországban szalada. Török Bálintnak és Pe-
troviknek fogsága.

Anno 1529. 26. Sept. Szulimán császár Bécsset megszállja
kétszáz ezer törökkel, húszszor ostromlották. 10. 8bris el-
mennek alóla; elveszett a törökben fegyverrel és hideg miatt

80000. Philippus Comes Palatinus Rheni volt az helytartó benne. Visszamenőben János királyt Budán helyébe ülteté. Báthori István Erdélyben a szász városakat meghódoltatja János királynak. Szebenhet esztendeig tartotta magát Ferdinándnak.

Anno 1541. Szulmán császár Budát megveszi 2. sept. embri. Török Bálint fogságra vitetik.

Anno 1542. A római hitet Erdélyből kiköltözteték.

Anno eodem. Szulmán császár Valpót, Siklóst, Esztergomot, Székes-Fejérvárat és Pécsét megveszi az uraknak visszavonások miatt, kik közül egyik a másiknak kárát csak nevefi vala. Egervárat Ferdinánd veszi oltalmában. Hat nap látszik az égen.

Anno 1551. Ferdinánd népe megveszi Zágrábot¹⁾, Lévát, Szi tñát és Murányt. Ez nagy német hadat küld Erdélyben.

Anno 1552. Tömösvárat megveszi a török, a németet először segítségre hívja; de rák kátán menvén, meg nem segíté; övé vala pedig immár a korona, az országgal együtt.....

Egervárat megszállja száz hatvanezer török 10. septembris, és 38 napig vitták : de mivel Dobó István vitézivel belől erősen és bátran oltalmazá, nagy káreokra szégyennel a törökök elmenének alóla. Isten tartá meg.

Anno 1553. A németek Erdélyből ismét kimen nek.

Anno 1556. A németek megvénék Tarkó várát Tarcsai Györgytől, és Nagyidát Perényi Ferenctől, melynek kőfalait földig leronták. Onnan Szádvára alá mennek, s megvénék. Onnan Krasznahurka alá. De Bebek György reájok jöve 500 törökkel, és Rozsnóbányánál szörnyen megveré; 13 szép álgúkat elnyere. Hirmondó is kevés szalada ela németekben, kik ötezeren valának.

Anno eodem. Az oláhok 40000-ren a Nyírséget dúlják. Erdély János király²⁾ mellé áll. Váradot János király fia megveszi Ferdinándtul.

Anno 1558. Ferdinánd király német császárrá lesz. A keresztesi mezőn három kő esik le az égből, 28 fontot nyomók. Bebek György levága Kassánál 4000 törököt.

Anno 1560. Filekvárat a török lopva megveszi.

¹⁾ Helyesben : Csábrágot. ²⁾ Értetik II. János.

Anno 1563. Mágocsi Gáspár török kezébe esék, Bebek Györggyel együtt. Mágocsi kiváltoték, és a summa bevitele után igen üzék a törökök, hogy ujonnan elfoghatnák, vagy megölnék. De el nem érheték. Bebek Györgyöt pedig iffiu János király hozá ki.

Anno eodem. Ferdinánd megvészi Szatmárt Svendi Lázár kapitánya által, és Erdődöt, Husztot, Munkácsot.

Anno 1564. 25. Julii. Ferdinánd császár meghal . . . . .

Anno 1563. Németi Ferenc Tokajbul az erdélyi pártrul ellenkezik Perényi Gáborral, sárospataki úrral, és e lön Tokajvára megszállásának alkalmatossága : hogy Németi Ferenc Perényi Gábort mind feleségestül Visolytul fogva Füzer-váráig üzette a tokaji haddal, kin Perényi Gábor megbusúl-ván, a császárhoz méne, és arra bizá hogy Tokajt megszállassa.

Anno 1565. Svendi Lázár Tokajt megszállá 5. febr. a pataki úrral, és a Tiszán túl való hadakkal, és 11. febr. meg-vévé; mivel belől meglötte a maga Corneliussa Németi Feren-cet. Akkor szakadott el Tokaj Erdélytül.

Anno 1566. Szigetvárat szultán Szulimán császár meg-szállja, és meghal alatta. De Mahomet bassa eltitkolván a császár halálát, csak víjja, és 3. septembris Gyulát megvészi, Szigetet pedig 7. septembris.

Anno eodem. Sziget megvétele után a tatár a király fia mellé jöve. Tokajt megszállja; a tatár nagy rablást tön mind kassai köhídig, negyvenezer rabnál többet vín el. Tokajt fél-ben hagyván, haza indul a király fia egyik basa tanácsából, ki megsugallotta, hogy nem magának keres, és megszánván a sok magyar rabokat, megharcola a tatárokkal, és számta-lan rabokat szabadita meg tőlük a beszerményi nagy gátnál, a tatároknak nagyobb részét ugyanott mind levágatá.

Svendi Lázár Kassa alatt való táborából senkit árulta-tásbul a tatárok ellen ki nem bocsáta; hanem szemek láttára a sok magyar rabokat el hagyá vinni. . . . . Székely Antal keserves szívvel nézi és nagy búsulással a rabok vitélet : de ki nem bocsáttatik a táborbul, és erre fakada ki : Bizony elárulták az országot.

Anno 1577. A Ferbat fileki bék a szikszai sokadalomra szent Márton napján reá üte. Sok népet és marháat vún el.

De az úristen békével el nem bocsátá; hanem erősen megvereték Szentpéteren túl minden hadával 11. IXbris Vadnánál az hegy és Sajó között, Praepostvári Zsigmond által, véle lévén a sárgák és veresek.

Anno — 78. A Ferbat fileki bék elküldé hadát rablani Torna-Újfalura. De az úristen ott is megveré hadát Rákóczi Zsigmond által, holott sok főfő törökök veszének.

Anno — 80. Sásvári béket megverik Nádudvarnál 19. julii, 11 zászlókat nyertek tüle a magyarok, rab törököket 300-nál többeket hoznak Kassára.

Anno — 82. A mely törökök Mohira jövének és Olnádot is megégeték, visszafordulván megveretének Hidvéginél. Sokan voltak, sásvári bék volt vélek. A magyarok németekkel együtt voltanak ötszázan.

Anno — 83. Horvátországban 10000 törököt megvernek a keresztyének, és sok rabokat szabadítanak.

Anno — 88. Szikszóra jöven 13000 török sz. Mihály estin 7 órakor, igen megveretének harmadszor a magyaroktul, kik harmadfél ezeren nem valának. A tisztek ezek: Rákóczi Zsigmond, egri kapitány, Homonnai István; ott voltak a fekete seregek, sárgák és veresek, és a végbeli vitézek, kassai hadak; a tokaji haddal Bornemisza a dopszai halmokrul nézte. Ott a tekintetes Homonnai István török kézben rabbá esett volt; de az isten a maga eszessége, bátorsága és vitézsége által megszabadítá; mert levágá a törököket, a kik viszik vala.

Anno — 92. A szépsi templomot kőfallal megkerítették.

Anno — 93. Horvátországban a Kupa¹⁾ vizénél megveretik 40000 török 12000 keresztyének által; elvesze a törökben fegyver és víz miatt 18000, a magyarok és németek közül 50 alig esék el.

1. IXbris. Székes-Fejérvárnál 20000 törököt megvernek az odafel való urak: Nádasdi, Botthyáni, Zirinyi, Pálfi. 14000 vesze el a törökökben sok békekkel; a budai basa, ki vélek volt, sebben esvén, elszaladott, és megholt; nyertek 32 tarackokat, a micinkben estenek 200 sebes és holt. Hic dictum: hátra magyar.

¹⁾ Kulpa.

6. IXbris. Szabadkát megszállá és megvötte a magyar tábor, sáncot sem vetének, sem nem lövék álgýúkkal; hanem mindjárt ostromnak menének; mely gorombaság volt, mert míg az árkot megtöltötték, sokan elhullottak lövéssel. De ugyan lőni kellett az után is álgýúkkal, és megvéén, a benne levő törököket mind levágák. E táborban jelen voltak ezek: Tiffenbach Kristóf, Báthori István, Rákóczi Zsigmond, Dobó Ferenc, Homonnai István, Forgács Simon, Bánfi János, Tökölyi Sebestyén. Onnan Filekvára alá menének, és megszállák azt.

11. IXbris. A megnevezett magyar uraknak hada megveré a törökök hadát Romhánynál, mely jött vala Filek segítségére. 14 zászlókat nyertek tőlük, sokat levágtak, és sok fejeket hoztanak Kassára. (A magyar tábort akarta ugyan megütni az a segítség, de a kímek által nyelvet kapván a magyarok, ők mentek reájok, és hajnal előtt ütötték meg). Ezek között volt az híres Neni agának is feje, ki annakelőtte esztendővel a magyaroknak gondviseletlensége és vigyázatlansága miatt, egy menyekezői lakadalom alatt, mely a várásban vala, ott lévén a várbeli gondviselők és tisztartók, a várat egy ablakról, annakelőtte rabságában a rostélyt kitekervén belőle, és behálózván vagy helyre tatarozván, hatta vala, meghágtá és meglopta vala. Kassán a több fejek előtt, az első kapuban legmagosban tétetik, és az isten így tartá meg a büntetésre. Csak Kassára hoztak akkor 97 török fejet.

17. nov. Megadják a törökök hitre Filek várát. Első ok indította a külső segítségnek megverettetése, kiktől elnyert zászlókat a magyarok egy parton mind rendre felverték vala, hogy a várbul látnák a törökök. Második indítá őket a szomszúság; mert azhol a kőfal között csőn a víz bément a várban, egy paraszt ember intimátiójából, a faltörő öreg álgýuk oda szegeztetének, és kisüttetvén úgy elronták a kőfalt, hogy a csőn kifakadott a víz. Harmadik az erős szorongatás és ostromlás. A törökök, kik házok népével 1900 voltak, békével elbocsáttatának, a rabok megszabadíttatának, a pribékek megfogatván, Murányi Haszon, Szaros Jakab megsüttetének. Egyőzedelmen az egész magyar nemzet megörüle, és istennek hálákat ada.

Egy héttel Filek megvétele után az úristen egynéhány végházakat ismét kézben ada, u. m. Szécsént, Hajnácskót,

Somosköt, Kékköt, Hollóköt, Dívint, Bujákot, Drégelyt. Ezekből a törökök mind kiszökének, és pusztán hagyták; kár nélkül adta meg isten.

A végbeli magyar vitézeknek csak az énekekből is megtetszik, mely igen gyűlölte a magyar nemzet a törököt, amint a Balassa Bálintban is láthatni.

Anno 1594. Mátyás herceg Nógrádot megvérszi alkuvással 2. marty. 21. *aprilis* a budai basa 40000 törökkel jöve Hatvan segítségére; kiket az úristen Turánál kevés keresztyének által csudálatossan megszégyenite és megvere, a török tarackinak kilövése alatt az egész magyar gyalogság mind a földre leborúlt, és semmi kárt nem tettek a tarackok benne, azután mind talpra állván, úgy kezdettenek harcolni és löni; nyertek a törököktől 27 zászlókat, 800 török fejet hoztanak csak Kassára, azonkívül Egerben és minden várakban vittének.

A sléziai feketé seregek, fegyveressek, nem fizetvén nékik, a császár zászlóját Tiffenpachnak visszavetették.

17. julii. Husztnál kijöven a tatárok, az urak sokat harcoltanak vélek, hol vitéz Balassa Ferenc elesék az harcon. Volt ez harc Pályinál (Debrecenen alól); nem bírván a tatár a kevés magyar haddal, elfuta Szolnak felé, és elpusztíták Kecskemétet, Túrt, Hatvany környékét. Rákháton méne Tiffenpach a tatárok ellen való harcra a német haddal, kiért pirongatás esék rajta a nagyságos Dobó Ferencetül sic: Bizony inkább hiszem hogy azt akarta volna, hogy rakásban levágva találta volna a tábort és urakat, hogy a várakat császár számára foglalhatta volna. Báthori Zsigmond, az erdélyi fejedelem, nagy öt uraknak véteti fejeket Kolozsváron: Kendi Sándornak, Iffiu Jánosnak, Kendi Gábornak, Forró Jánosnak és Szegedi Gergelynek, hogy a török frigyétül való elhajlását nem javallanák. Báthori Boldizsárt és a cancellariust felakasztatá Szamos-Újvárbán.

21. julii. Színán bassa törökökkel és tatárral Tatavárat megszállja, és harmadnapra a sz. Márton hegyen való kastélyt megvévén, a várat is a bennevalók feladák.

29. sept. Nagy-Győrt Színán bassa megvérszi, melyet sz. Jakab havának vége felé megszálla. Valaki erről így írt:

„Jaurinum præcipuum opp. Hungariae : Sed universae christianae Reip. adversus turcas propugnaculum, duorum mensium intervallo a turcis gravissime oppressum, obsessum, et oppugnatum, tandem die 5. Michaelis, mane circa horam decimam Szinani bassae vezero, a Ferdinando comite Hardeccio arcis praefecto, permissa sibi et suis vitae incolumitate, una cum omni apparatu bellico traditur. Jaurino dedito Papa quoque a praesidiariis hungaris incensa et deserta in potestatem Turcarum ipsis calendis octobris pervenit.“

Komáromot Szinán bassa megszállja; erősen tartják a bennevalók, meg nem veheti; hanem nagy kárával elszáll alóla 13. oct. Két álgút és egynéhány tarackokat ott hagyta, és megrémülvén a felsőmagyarországi uraknak hadaitul és táboroktul, mely segítségére siet vala menni oda fel Komáromnak; meg nem várta őket, hanem táborostul Budára szalada.

Anno eodem. Nagy-Győr körül és Mátyus földében a tatárok szörnyű rablást tevének, alájövéen Debrecen körül is szörnyen rablánek.

Anno 1595. A moldvai Áron vajda és az havasalföldi oláh Mihály vajda Báthori Zsigmond mellé hajlánek a töröktül.

Februáriusban. Rudolfus császár frigyét vet Báthori Zsigmonddal, az erdélyi fejedelemmel, Moldvával és Havasalföldével a török ellen való harcolásra. Ugyanazon *februariusnak* végében a tatárok haza akarván menni Magyarországbul a nagy sok prédával és rabokkal, Moldvában a Neszter vize mellett Orissog várossánál az erdélyi és havasalföldi hadtul szörnyen megveretének, 4000 rabokat szabadítának el tőlök. Haszon basa meg akarván a tatárokat segíteni, ő is megveretett.

Anno eodem Albertus Király, exercitus principis Transylvaniae in Valachia Transalpina praefectus, trajecto Danubio die 16. martii in tria turcarum milliá incidit, quibus maxima ex parte laesis, profligatis, plurimisque una cum vexillis captis Silistriani oppidum Bulgariae igne injecto incendit, et destruxit, et die sequenti Danubium transmeans Brajloviam arcem ad Danubiiripam vi et armis in potestatem suam redegit.

Circa initium junii. Tartari in Valachiam et Transylvaniam magno exercitu irruturi, a valachis, cossacis, et tran-

sylvanis in finibus Valachiae caesi, et paulo post Ferhates bassa prope Nicopolim cum suis copiis praelio devicto, et ipsa urbs Nicopolis, excepta arce, quae illaesa remansit, ferro et igne devastata est.

Anno eodem. Ferdinánd Hardek kis grófnak, hogy Nagy-Győrt hiti ellen Szinán bassának megadta, először jobb kezét elvágják, azután fejét vészik Bécsben 15. junii. Sic lotharingiai Miklósnak, a győri német strázsamesternek.

Anno eodem. Maximilián herceg alá jöve Kassára, véle elhozván a Károly herceg leányát Mária-Cristiernát, kit feleségül Erdélyben Báthori Zsigmondnak vének. Ez az idegen nemzetből való házasság veszté ötet. Tasnádon volt a lakodalma 29. junii. . . . .

4. augusti. A Szinán bassa fia Mahumet beglerbék 1500(?) törökkel jöve Esztergom segítségére, ki mikoron sokaságában bizakodnék, megvereték szörnyen. 5000 török veszett el, kik között találtatott a nagy-győri Osmány bassának és hat békeknek testek; 27 zászlót nyerének el, a koppányi béket elevenen elfogák. A mi hadunkbul ötvenen alig hullottanak el.

Anno eodem. Báthori Zsigmond Mahumet bassával Havasalföldében megütközött erős ütközzettel, holott az erdélyi gyalogságnak nagyobb része a török által elesett, a maradéka, mintegy 400, éjtszakára kelve, a tábor helyét meggyújtotta hogy eljőjön a török előtt. De az isten megrémíté a törököket, a kikkel nappal erősen harcoltak vala, azt gondolván a törökök, hogy a gyalogok rájuk készülnek, előttök elfuta. Egy pribék jöve a magyarokhoz, a tőn hírt, és a gyalogok úgy menének a török táborára, minden hadi szerszámokat : álgyúkat, tarackokat készen találván elnyerének.

Anno eodem. Sigismundus Báthori Transylvaniae Princeps, Tergovistiam, ad Jablonczam fluvium, Valachiae Transalpinæ Metropolim et Sedem Vajvodæ (ex qua biduo ante Szinán bassa vezarius cum Haszone bassa Bucarestum profugerat) 18. 8bris sub vespera expugnavit, et caesis ultra 600 praesidiariis, Mahumetem bassam Carameniae, et Ali-Becum Albaniae, praesidiariorum Turcicorum praefectos cepit.

Ez időben a török nemzet rettegni kezdette vala a Báthori Zsigmond hatalmát és jó szerencsáját, Magyarországának is nagy reménysége vala fölöle.

Anno 1596. Hatvan várát *3. sept.* estve felé 4 óraker megvészik ostrommal, 2000 töröknél többet vágnak le, mind háznépestül, hirtelen meg nem csinálhatván, a török császár ereje előtt kijönnek belőle, és *9. sept.* porral mind elhányaták.

Ez időben kezde a pápistaág és a német nemzet a magyar nemzet ellen ismét álnok tanácsot forralni, hogy ne fogják szívek szerint a magyarokkal a dolgot: „mert ha derékképen megszabadítjuk országokat, és meggyarapodhatnak jól, ismét úgy bánnak velünk és országunkkal, mint azelőtt; hanem bocsássuk mindenütt elől őket a törökre, nézzük őket, ne segítjük, hadd fogyassa el a török és tatár őket, mi csak a várakat őrizzük erősen a lancokkal, és ha látjuk hogy megfogyatkoznak, üssük el láb alól a maradékját, és foglaljuk el országokat, mert kár önekik e jó földön lakni.“ Ez a veszedelmes tanács szakasztá félben Magyarországnak a török birodalma alól való felszabadulását, amint az idő és példák ideálá megmutatják; sőt a praktika lassan-lassan a cselekedetből kinyilatkozván, alkalmatosságot ada a magyar nemzetnek, hogy jövődő állapotja és megmaradása felől gondolkodnék, és a sindelt a praktikások után hordaná, artem arte eluderet, trómfot tromffal ütne.

Anno eodem. A török császár derékerejével személy szerint jöven Magyarországra, utában meghallá Hatvan megvételét, és a törököknek a németektől való lekoncoltatását, az holttesteknek nyúzását, felhasogatását, férfiaknak és asszonyiállatoknak nemző testeknek elmetesztését (a magyar elevenen fogja vala mind őket; de kezében is általverik és levágják vala a németek), megbúsula rajta, és hogy vindikálna érlette, erejével a mi földünkre fordula. *19. sept.* azért megszállá Eger várát másfélszáz ezer törökkel, három felől szörnyen löveté és rontatta. Végre a bástyáját is megásván, porral felvettette, és sok ízben ostromlotta három hétig. Nem bizhatván a bennevalók a külső segítséghez; noha Maximilián megesküött vala nékik, hogy megsegíti, *12. oct.* hitre feladák a várát. Elvesze az ostromokon Eger alatt a törökben 20

ezer, a vitézlő rendet mind a magyart, németet levágatá hűi ellen a török, parasztságot megfosztván, békével bocsátá. Nyári Pál a főkapitány és helytartó megfogattaték, és a várbán a császár 10000 törököt hagyá.

Anno eodem. 26. oct. A török császár hadával megharcola Maximilián és Báthori Zsigmond 40000 magyarokkal Keresztesnél. Elsőben a magyar had lön győzedelmes, és mikor a császár hadát megfordították volna, és a török táborban is vágnák immár őket, prédálásnak esének a magyarok, elhagyván az üzést, kit mikor látott volna valami török sereg, hátra fordula, és a széljel eloszlott kapdosó magyart megfutamtatá, az egy veres lovas német csak seregenként veszteg áll vala, és meg nem segíté a magyar hadat, az előbbi gonosz tanácsbul... A keresztesi harcon hatezer magyar és német maradott oda, a törökökben 2000. Lette nagy harc a nikapoli veszedelem után, mely volt 1396. esztendőben, utánna 400 esztendővel.

Anno 1597. Báthori Zsigmond az aranyas gyapjas vitézek közé számláltatik II. Rudolfus császártul Prágában a cerimonia szerint 6. martii, és nevezék Princeps Sacri Rom. Imp....

Die 22. maji. Tata várát Pálfi Miklós és Nádasdi Ferenc, a kapuját faálgyúval belövé, kár nélkül megveszik, hora nona ante meridiem, és a benne lévő törököt mind levágák.

Die 9. sept. Maximilián Nagy-Győrt megszállja; de keményen tartja a török, és Mahumet bassa is nagy erővel érkezővén, Tatát megszállja, és 12. oct. megvév. Die 3. et 4. Nagy-Győr alól elszálla, Komáromhoz mene, onnan Esztergomhoz, az holott meg akara harcolni a basa Maximilián táborával; de keves voltát látván hadának Maximilián, bésáncolá táborát, és 6. novembr. a török a táborra méne, ostromlá a tábort, de hijjában; mert 700 jancsára vesze el az ostromlason, és az eszéki basa is, melyet látván, második nap frígyrül akara traktálni, és az hitadás alatt más nap elszalada, Vácot megégeté, és Budára méne. A magyarok Vácot megszállák és megépíték.

Anno 1598. Nagy-Győrt visszavették a töröktül a magyarok.

Eodem. Sigismundus Transylvaniae Princeps jesuiticis consiliis mutato vitae instituto, Rudolpho II. Romanorum

Imperator Regionem suam Transylvaniam occupandam, possidendam et contra Turcas defendendam Albae-Juliae in conventu ordinum Transylvaniae, praesentibus imperatoris legatis die 4. april. tradidit (ad periculum sui et Regni). Proceres, nobiles et subditos omnes eidem juramento fidelitatis et obedientiae obstrinxit. Transylvaniae gubernatori legatis Imperatoris Rom. Maximilianus archidux Austriae designatus et unanimi omnium ordinum consensu receptus est. Szintén úgy jára Báthori Zsigmond fejedelem, mint a kit a kertben megriasztanak, ki akar hágni, és a csipkebokorhoz kapván, kezét megsérti, mint az Aesopusnál való róka. Könnyű általlátni, mi végre néztek... midőn Báthori Zsigmondot kiszínlék és kibeszéllék Erdélyországból, és magokat iktaták bé az országban: megmondják a tanácsnak végét Erdélyben az halmokban rakott magyar testek.

Sigismundus Transylvaniae Princeps tradita Rudolpho II. Romanorum Imperatori Transylvania, mense junio duos Silesiae ducatus, Oppoliensem et Ratisboliensem sibi ad tempora vitae duntaxat ab Imperatore rom. (addita annua... pensione) concessos occupavit (gubán gubát cseréle), et sedem rerum et fortunarum ibidem collocavit; verum duos vix menses in Silesia commoratus, praeter omnem spem et expectationem (mert megnyitá isten szemét és füleit) eandem rursus deseruit (volt miért), et per Poloniam ac Scepusium in Transylvaniam celerrimis itineribus contendens, die 21. augusti Claudiopolim rediit. Igen bánák ezt a németek, hogy a praktikát Báthori Zsigmond eszében vette, és mindenképen azon igyekezének, miképen hamarébb elűthetnék láb alól.

Anno eodem. Michael Valachiae Transalpiniae vajvoda exercitu 5000 Valachorum armatus, trajecto sub finem 7bris supra Nicapolin Danubio, in Bulgariam irruptionem fecit, et in 13000 Turcarum millia incidit, cum quibus velitando primum, postea aperto Marte dimicando, adeo feliciter pugnavit, ut non minima exercitus ipsorum parte deleta et profligata, reliqui cum Ducibus suis profligati, dissipati et in fugam versi sunt. Unde prosperum victoriae cursum urgens, ipsam Nicapolin aggressus est, eandemque igne incensam totam ferme exussit, omnesque incolas turcas, una cum bassa praefecto urbis trucidavit. Item Bodonum, Rlevinta, Uraeradam,

Florintinta et Orchavichotum oppida turcica experta sunt similem fortunam. Quae idem vajvoda mense 8bri cum multis pagis exussit, vastavit atque evertit. Ita tamen quod turcis caesis, Christianorum et Bulgarorum utriusque sexus sedecim circiter millia, una cum bonis et fortunis ipsorum ex turcicae immanitatis jugo liberati, et Danubio trajecto in Valachiam deducti fuerint.

Anno eodem. Buda regni Hungariae metropolis ab archiduce Mathia, ab *initio oct.* usque ad finem ejusdem mensis, selectissimo et florentissimo 30 circiter millium exercitu circumsessa, strenueque oppugnata est. Ac etsi turcae praesidiarii, illam pro viribus propugnarent et defenderent, et continua quoque et inde secuta Danubii eluvia, praeclaris nostrorum conatibus, cuniculos nimium inundando et impressiones susceptas impediendo, remoram injicerent: tamen suburbio versus Danubium primo, postea civitate satis ampla et bene munita, castello denique in monte S. Gerardi a nostris summa vi expugnatis, turcae ultra duo militum suorum millia, et inter hos, duos bassas, magnam commeatus variaeque supellectilis copiam, et ultra 80 tormenta aenea amiserunt, et cladem haud exiguam acceperunt, cumque plura et majora Archidux, ob dictas causas efficere non posset, arce ipsa tormentorum fulmine gravissime diverberata et concussa, oppido et suburbio eversis, molis ultra 100 exustis, vallis in duabus Danubii insulis solo aequatis, earum colonis, numero 700 abactis, jumentis et pecoribus in veteris caesaris fundos redactis (?) obsidionem *die 2. nov.* solvit, exercitumque dimisit.

Anno eodem. Varadinum superioris Hungariae arcium validissima et munitissima Mahometes bassa vezerius, et chamus tartaricus, et Ismael bassa Temesvariensis, exercitu centum et quadraginta millium plus minus turcico et tartarico instructi, castris undiquaque positis, *die 29. sept.* obsidione arctissima cingere, et conjunctis viribus oppugnare ceperunt. Verum cum totis 36 diebus, muros tormentis feriendo aeneis, munimenta et propugnacula arcis, cuniculis actis rumpendo, extrema omnia tentassent, et continuis ferme impressionibus acerrime, sed frustra oppugnassent, obsidionem spe omni abjecta solverunt, et multis suorum millibus amissis, *die 3. nov.*

summo cum dedecore discesserunt; ex praesidiariis militibus, qui ab initio 2000 fuerunt, et rabiem tam animose sustinuerunt, ac represserunt, 700 superstites remanserunt; interfecti sunt mille et trecenti. Nyári Pál volt főkapitány benne, és Melchior Redem a németek kapitánya; mert immár Báthori Zsigmond ismét a törökhöz kezdett hajlani, eszében vévén a német praktikát.

Anno 1599. Invocavit vasárnap a tatárok szörnyű rablást tőnek a Tiszán túl, Miskolc táján is; az egri törökök is velek voltanak, a sárgákat és vereseket Vámosnál megverik. Sokan maradnak oda, kit megöltek, kit rabságra vittek. Sz. György napján a tatárok ismét Szendrő körül, az egész Csereháton, Forróig rabolnak, a forraiak az ostromlás után kiszaladnak (dementes), a tatárok útokban sokat levágnak benne. Buzitán, Restén égetnek, Péderbül is rabokat vittek. Buzitán a kastélyt Bécs Ferencné megoltalmazá a tatároktul, és megtartja; mert ez asszony megbátorítván magát, vett egy szakállost, melylyel nagy erősen és bátorságosan lőtt a tatárookra nagy kiáltással, és látván az ellenség a benne való merészséget, oda hagyá. Jó asszony volt ez is akkori időben; sok kellene olyan in armis martialibus Hungariae.

Anno eodem. A hajdúk Szolnok városát felverik, és megégetik. Akkor kezde a hajduság szaporodni Rottal János a szendrei német kapitány alatt, kit is a hajdúk jól meggazdagítanak.

Anno eodem. A török és tatár nagy rablást tett Magyarországon és Mátyus földében; annakutánna Szécsén felé tért, Filek és R.-Szombat körül Rozsnóig rablott; magyar, német és egyéb hadak is elfutottak előttök. Básta György Szepsibül álgyuival és hadaival Kassára szalad, a tatár tábor az ódaluton akart általmenni Patak felé, és Husztra által, hogy arra menjen haza. De az úristen csudálatosan meggátolá útjokat és megszegyéníté őket; mert Szendrő táján 700 hajdú éjtszaka az egész táborra üte, mikor szintén le akartak fekünni, szörnyen lövék őket, az egész tatár tábor elfuta Eger felé előttök, 13000 lovakat nyerének túlök, a rabokat elszabadíták, és sok prédát nyerének. Akkor véteté Dobó Ferenc S.-Patak hóstátit körül sánccal oltalomnak okáért.

Anno 1600. Januáriusnak kezdetén Kassán 60 mázsa

paskapor veté fel magát nagy rettéssel a portörő malomban, 12 óra után éjjel; a portörőket, kik ott háltak, mind elszaggatta, az egész Kassa városa megreszketett a por hatalma miatt, boltok szakadtak, ablakok lehullottanak, kemencék romladoztanak, pléhes ajtók bezárolva lévén megnyilatkoztak, éjtszaka nem tudták mire vélni, azt itélték hogy ítéletnek napja leszen, igen megijedtenek.

Húsvét előtt való héten az hajdúk éjjel meghágák Eger városát, sok törököket vágának le benne, a basa a városból reájok kiüte, erősen harcolának; a törökben 520 vesze, a hajdúkban is száznál többen hullottak el.

Die 16. junii. A hajdúk Gyula városát meghágák, s felverék, s megégeték, nagy gazdag nyereséget hozának, és valamint rablott vala a tatár Magyarországon, úgy kezdének a hajdúk bánnia a törökökkel. Becskereket is megvették.

Anno eodem. *Decemberben.* Az új kalendáriomot nagy birság alatt bevéteti a császár a pápa akaratjából az országgal. 1000 forint vala a birság; az ekklézsia is Telki-Bányán generális gyűlésben cum protestatione felvészi.

Anno 1601. Básta György megveré Báthori Zsigmondot Poroszlónál 3. *augusti*, ott volt Mihály vajda is, és a magyar hajdúk. Sok magyar vesze ez harcban. . . . .

Sz. *Bertalan napján* pénteken Básta György a németekkel Mihály vajdát a maga sátorában meglövéldözteti, általvereti, fejét véteti, a fejét a maga feje lovára kötözteti, a táborban széljel úgy hordoztatja, és azt kiáltatja: Áruló volt! A vitéz magyar Bekényi Jánosnak is véle együtt fejét véteti, Rákóczi Lajost nyakon vágják, kicsinyen múlt, hogy fejét nem vették. Nosza titkos praktika! még sem igen vevék eszekben az emberek.

Epitaphium Michaelis vajvodae.

Hic jacet ille ferus, latro merus, et Nero verus;

Cacus atroxque Dacus, scelerum lacus, atque Valachus;

Hic qui transibis, bis, terve cacabis et ibis.

Anno eodem. Kanizsát a németek megszállják magok, magyarok nélkül, hogy az ő vitézségeket magyar ott nem lévén megmutassák; a várnak megvétélét keményen ígervén magoknak. De nagy veszedelemmel és szégyenvallással elsza-

ladnak alóla. Innen kele ama mondás : *Katsó Kanyisa*, és valamikor a németek szemekre vetik vala a magyaroknak a székesfejérvári megfordulást mondván : *Hátra magyar*, ottan a magyarok is azt vetik vala szemekre a németeknek : *Katsó Kanyisa*.

Anno 1602. A miskolci hajdúk közül 20 vesznek az hevesi erdőn részegség miatt. Hatvani, szolnoki, egri törökök mind rajtok voltanak, ugyan fekvőhelyekben ütötték meg őket, talám csak heten szaladhattak el benne.

Anno eodem. Dobó Ferenc Eperjesen meghalván, a sárospataki templomban temettetett el, kinek minden kincsét az Erdélyországra menő német hadak zsoldjokra fordították.

Anno 1603. 2. martii Liszkan Básta György zsoldot kiáltat, gyalognak flo 5., lovasnak 7. Erdélyre mégyen a magyar nemzetet fogyatni.

Anno eodem. Az olaszok abban praktikálnak, hogy miképen a magyaroknak kijöveltelek előtt Erdély romaiak provinciájok és coloniájok volt Havasalföldével : úgy ismét övékké tehetnék, deleálván a magyar nemzetet.

Anno 1604. 11. januarii Jakab János¹⁾, az olasz új gyene-
rális Kassán, a magyarországi német és olasz praesidiáriusokat behivatván fegyveres készülettel, a templomot elvész erővel a mieinktől, és mindjárt misét mondat benne; a városbelieknek meg nem engedi hogy prédikáltassanak, a keresz-
telést is megtiltja, és a megholtaknak keresztyéni ceremóniakkal való temetéseket. Szabó György házánál egy vasárnap prédikállani kezdettek volt az oda gyülekezett keresztyénségnek. De a király képe Jakab János álgyúkkal akará reájok rontatni a házat, Szabó Györgyöt megfogván minden marháját elfoglalá és pecsétlél, vont rajta 75 hordó bort és 3000 forintokat. Ilyen tanácsbul vévék penig el a kassai templomot : a fejét nyomjuk meg először, azután könnyű a farkával banni. Ekkor kezdék el Magyarországbán a persecutiót, és gonosz tanácsbul ezt a családtságot találták a Básta György magyar ellen adott veszedelmes tanácsának nevelésére, hogy a magyar pápista urakat magokhoz édesítvén, a németekkel együtt fog-
nák a dolgot a keresztyén magyarságnak fogyatásában. Úgy el tudák pedig esábitani az ország tisztieinek sziveket, hogy

¹⁾ Belgiojoso.

vélek conferálják némelyekben a dolgot, hogy sokan megváltván, nem látják miben munkálkodnak országok és nemzetségek romlására, mind e mai napig ad annum 1697.

Ez időben kezdék a tiszteket a pápistáknak osztogatni, melyre nézve sokan pápistákká is lesznek.

Anno eodem 6. *augusti*. Hallatik hogy Jakab János a kassai gyenerális Magyarországbán közönséges persecutiót akar a császár akaratjából indítani, a magyar nemzetnek a pápistaságra való hajtásának színe alatt elfogyatására, az ország híre nélkül a clerustól és praelátusoktól írott articulusoknak effectuálására igyekezvén, a pápa akaratjából: *Per Religionem Regio quaeritur nunc in Hungaria*.

Ez időtájban egy astrologus Sebaldu Brandinus a római császárnak és az austriai familiának szerencséje és veleek együtt az imperiumnak jövőndő állapotja felől az ő jövőndőmondását kibocsátá, melyek betöltek.

Anno eodem. Rudolfus császár országgyűlésre hívja a magyarokat. Bátori István Ecsedvárából nem akar kimenni; azt mondotta: „Elmennék a gyűlésben, ha Ecsedvára eljönne velem;“ sokat is áskálnak utána, hogy kivehessék, az országgyűlésére felmenvén. Articulusokat íra, az ország hazamenetele után, ország híre s akaratja ellen, azok között egy magyar nemzet romlására s persecutióra szolgáló articulust írnak.... Ez az articulus 22-dus, mely egyenesen és nyilván a magyar nemzet elrontására s fogyatására szól, mint azon articulusnak ez egynehány szavaiból is kitetszik: „Cum Sua Sacratissa Caes. Regiaque Mattas, instar Divorum Progenitorum et praedecessorum suorum et sacrosanctam Religionem Catholicam et Romanam fidem profitentium, illam quoque in Regnis et provinciis suis, ac praesertim in hoc suo Hungariae Regno ad laudem et gloriam omnipotentis dei, ex tot falsis opinionibus et sectis erutam ubique dilatare vult, ac ex debito Regiminis officio pro virili etiam tueri sataget ect.“

Ez egészen a magyar igaz keresztyénség persecutióját és elfogyatását nézi, a mint látod. De isten megszégyenítette a Babel építőit. Azért ez az articulus sok tanácskozást szerze.... Az ország protestál, hogy nem acceptálja ez articulust; sőt a státusok a császárnak a pecsétetes articulusokat visszaküldék;

mivel az ország eloszlása után irattatott ország híre nélkül ez az articulus.

Anno eodem. Rudolfus császár a regale brachiomot készíti az articulusoknak exequálására Jakab János a kassai generális által.

Anno eodem. A magyar hadak gyűlnek a zsold kiáltására Jakab János mellé a császár számára, az hajduság is igen mégyen. A hajduság felől pedig ilyen vélekedésben voltak a pápisták, mondván : „De csak az hajdúknak adjunk zsoldot, mind atyjokat s mind anyjokat levágathatjuk vélek, ha a zsold mellett szabad nyereséget is adunk nékiek.” Megcsalák őket ez a vélekedés; mert ellenék készítő isten a vesszőt.

Die 15. augusti. Rakomazra gyűlnek az hajdúk mindenfelől, az had gyűlésben és indulásban; a német generális Jakab János azt tettetni vala, hogy az ország javára igyekeznek Gyulát akarván a török kezéből megszabadítani. Ezért jó szívvel mennek a táborban, fizetésre; sed latebat angvis in herbis.

Ez Jakab János indulásában ilyen omen esék : mikor ki akar vala menni a kassai házából, a lovasok oda gyűlének a koronazászlóval, a zászlótartó a házbul kijöve, és a kassai piacon az ház előtt megállta, azonban a ló tapodni kezdte, és nagy búsulva bészalada a generális házában, és mikor ott is szöknék a ló, a koronazászlónak a nyele megakada a bóthajtásban, ketté törék, és a zászló leesék. Ebből eszében vehette volna mint jár, ha akarta volna.

Ez idő alatt Pethe Márton is, a locumtenens, a Rudolfus császár patens mandátumával Pozsonybul alájő, hogy a több szabad királyi városokban is a templomokat elvégye, maga autoritásával is azon volt, maga neve alatt patens mandátumot készített, mely két mandátumok Liszkán akadtak a miinknek kezekben.

Die 9. sept. Jakab János Kassáról alájöven Tokajban, a templomot el akará venni; de Ruber György tanácsából nem engedének néki; noha a tanácsbeli embereket a bíróval együtt fenyegeti vala; de állhatatosak lőnek a tokajiak. Eszekben vévék a magyar keresztyén urak, kik az eklezsiának és a magyar nemzetnek megmaradására vigyáznak vala, mint a te-

kintetetes nagyságos Báthori István, Bocskai István s a t., hogy ez articulussoknak continentiajok szerint a persecutiót akarnák elkövetni..... Látván ezt az alkalmatosságot a feljövő vezér bassa, a magyar nemzettel való frígyet igen kezdé jár-tatni. A magyarok ettől kényszerítettén, hogy mind a két részről nagy hatalmas ellensége ne lenne, a törökkel frígyet tőnek.

Die 11. sept. Rakomozhoz szálla táborban Jakab János, a magyar hadakat megmustrálván arra erőlteti, hogy a zsoldot felvévén, esküdjenek meg néki, hogy valaki önéki ellensége, és valakire viszi, azok lesznek önékik is ellenségi. A magyar hadak eszekben vészik, hogy latet angvis in herbis, megjelentik a keresztyén uraknak ez iniquum postulátumot : kiknek nem tetszik, azért az hajduság meg nem esküvék úgy; hanem így : Hogy hívek lesznek, ha a törökre viszi őket; mert a vala simulativa intentiója a király képenek, hogy törökre viszi.

Die 12. sept. Bácsbul a magyarok a vezér bassa előtt ki-jönnek, porral felvetették és pusztán hagyák. Hatvanbul is ki-jönnek és török száll belé.

Anno eodem. A török Esztergom segítségére jő, kit Básta megszállott vala, hogy a magyarok a német tanácsát eszekben ne vennék.

Die 19. sept. Rettenetes vereségbeli jegyek láttatának.

26. sept. Pethe László Liszkán a templomot s parochiákat elfoglalja, a prédikátor kiüzetik, jézsuiták vitetének bé. Ez a Pethe László a császárnak tanácsossa vala, és mezei generális. Egyszer Liszkán kifakasztván mérgét, azt mondotta : „Hat esztendőt vetek néki, hogy a ti hiteteknek e világon csak az híre marad.“ Ezt is mondja vala : „Jobb ti csudálatok másokon, mint mások tirajtatok.“ Eszében végye a kinek esze nagyon, mire mégyen ez a szava : Mortem spirat.

Ismét Pethe Márton locumtenens Lőcsére ment a császár mandátumával; kéré a várostul a templomot, de meg nem adák néki; tanácsot megrekesztette vala egy házban; mikor azért kényszeritené őket a templom megadásáért, a megbúsult kösség házára méne, és szégyenvallással kiszalada Lőcsérül, ki árnyékszékre, ki hová búhatik, szolgálai közül.

Jakab János a pápista magyar urak tanácsából Ecsedre megyen kimlelni, micsoda állapottal legyen Báthori István, kellene-e tüle félni vagy nem; mert ott fekszik vala a pásztor a bokorban, a kitül a fenevadak igen rettegnek vala. Az úr eszében véné a dolgot, főember szolgálait, kik sokan valának, mindenfelől béhivatá Ecsedben, drabantit megszorítá, és Jakab Jánosnak üzen : hogy örömet elvárja. Amaz elméne, álmélkodék a számtalan udvarnépen. A főnemesi rendek néhány székben ülnek vala a gyalogok között, kiknek kezeket fogja vala, azt kérdezvén: Ez-e az úr? Végre bémenvén az várban az úrhoz, köszönték egymást; az úr nem kele fel előtte, megmarasztá ebédre, és megvendégelvén, ebéd után pénzt kér vala az úrtul császár számára kölcsön, a nervust akarván álnokul kicsalni. De véné eszében az úr a praktikát, azt felelé : Látja kegyelmed, nekem sok udvarnépem vagyon, ezeknek mindenkoron kell fizetnem. Jakab János kijövé Ecsedbül, azt mondá : Nem nagyságos úr ez az ember, hanem herceg.

Ismét Jakab János a váradi német haddal Sz. Jóbot elfoglalá Bocskai Istvántul. Itt látszik meg kicsoda az ő töröke. Kereki alá is nyargalókat bocsáta, hogy néki kérjék; ezt a táborban való hajduság meghallá, ezekben véné hol halász Jakab János, ezt mondván egymásnak : nem török vár Szent-Jób, sem Kereki, hogy..... azokat foglalja, más dolog ez.

Ilyen álnok tanácsot tartottak vala penig az üldözésnek módja felől. A török birodalomnak szomszédságában legszelen kezdjük el (úgy mond) az üldözést, hogy valamiképen megbusultván a magyarság, a török közben ne szaladjon, és ott valamit ne indíthasson, hanem onnan alól Jakab János indítsa fel őket; innen felül penig Básta György legyen rajtok, egymásra üzzék őket, hogy sem egyfelé, sem másfelé ne szaladhassanak, úgy fogyassuk el őket. . . . .

De áldott legyen az istennek sz. neve, ki nem aluszik; hanem vigyáz az ő anyaszentegyházára... Az ő híveinek oltalmazására ugyanis (ki feltámadá mimellettünk, és az ő istenes jóvoltát s hatalmasságát felmagasztalá mirajtunk a mi ellenségünk ellen) Bocskai Istvánt támasztá, ki az istennek dicső-

sége és nemzetéhez való szeretetibül. . . . az hajdúkat felébreszté; . . . megesküvének az hajdúk Bocskai Istvánnak hűségére, hogy mellette lesznek mind halálig. Viros se praestabunt, pro libertate Patriae et Religionis. Azért Bocskai István, a megromlott magyar nemzetnek hajnalesillaga, feltámadá, megesküvék ő is az hajdúknak, hogy gondviselőjük lesz.

Die 13. et 14. oct. Hópénzt ad Jakab János az hadaknak estve későn, mind gyertyánál olvassák a pénzt számokra. Éjtszakára kelvén, az egész magyar hajduság éjféltor felkele. . . és mikor egy része a Jakab János hadának Kereki alá menne, mind rajtok sivalkodnak, erősen harcolának és levágák. . . Diószegnél. Peis Jánost, a ki Kerekit meg akará szállani, megfogák és fogva vivék.

Így szakasztá isten ketté a csalárd üldözőknek ellenünk megvetett hálójokat; mert az országbul kiindíták ötöt és lassan - lassan kitisztíták az országbul. Immár sem úri rendnek, sem nemesi rendnek becsülletek előttök és túlök nem vala. . . .

Jakab János és Pethe László elszaladnak Váradra, az hajduság utánok vala; de nem éré. Nem arra vitte a kalaúz, a merre várják vala, Tokajhoz érkezik estve, általjő, és a deszkákat felszedeti utána, a rácok oda által setétülnek, az hajdúk reájok érkezvén levágják, a Tiszában is sokan vesznek. Az ott való jezsuita, szürben öltözvén, valami boros szekertetején kocsismódra elszalada. Pater Vásárhelyi Lelesztre illanta.

Die 29. oct. Kállót megadják Bocskai számára. Jakab János Kassáru Szepesvárában szalad, Tarjáni Demeter reá száll, a várat löveti, de meg nem veheti. Feleségét Jakab Jánosnak az hajdúk utjában esvén, megfertéztetik.

Die 30. oct. Kassát feladják Bocskai Istvánnak. Ezen hírre Szendrőt is megadják. Szádvárát is a németek pusztán hagyják. . . .

Die 14. nov. Alája jó Básta György tizenegy ezereddel magával; Németi Balázs vakmerőül, keveseddel magával, vélek megharcola, megvereték, és maga nagy kinnal megöleték.

Die 28. nov. Básta megütközék Edelenynél a Bocskai István hadával, és megfordúla az had a Básta hada előtt.

Die 30. nov. Bocskai Göncre szálla táborban, az hajduság mellé gyülekezék. Básta Szendrőt visszavészi.

— 3. dec. Básta Kassát megszállja, Lőcsét is, de nagy kárával.

— 7. dec. Elszáll alóla, Eperjesre szalada; mert megijede a fejedelem hadátul.

— 9. dec. Bocskai István a fejedelem hadaival együtt Kassára mégyen, és hadai a németekkel igen megcsatáznak.

— 10. dec. A németek kiütének a sáncre Tokajbul, igen megcsatázának a magyarokkal. A németeknek színe kinn vesze.

Anno 1605. Lippai Balázs Kassán megöletik *10. januarii*. Szakmárt a németek megadják, kimennek belőle, bírták 92 (sic) esztendeig. Az útban levágnak a fejedelem akarátja ellen. E napokban Bocskai az hajduságot elbocsátván telelni, alkalmatosságot vön Básta, hogy Tokaj várában Rúber Györgyöt megsegitené, és éléssel megtöltené. Azért a német had mindenütt, valahol elment, nagy szörnyű dülást, fertelmességet cselekedvén, mindenféle éléssel megrakodván Tokajban méne, a Tokaj alatt lévő őriző vármegye-hada a német tábor előtt elszalada. Tokajbul a németek zsákmányra menvén Szakmárra, az hajdúktul megveretének. Básta György, nem bízván magát, minden hadával Pozsony felé indúla, hogy Magyarországbul felmenne. Az hajduság mind utánna méne, a Liptóságon igen úzék s vágák őket; Pozsonynál pedig hadának egy részét levágák. Jakab János még azelőtt elszökék Szepesvárábul. Semmi mezei praesidiáriusi nem maradának Rudólfus császárnak Magyarországbán. Ekkor írták de Georgio Basta ex Hungaria armis pulso, Anno 1606.

Ne fuge, sta Basta, sta ne fuge, sta bene Basta;
Sed fugis, et vasta tua copia sternitur hasta,
Copia non casta, miserorum sanguine pasta,
Te pariter Basta, perdat male vasta catasta.

Sequuntur res quaedam non supervacaneae, promiscuo tamen et vulgari idiomate.

Anno 1605. Mense maio. Olyan csuda dolog esék Apátfalvánál : az égből mint egy nagy hordó füst szállott alá, kitül az ott való erdő, a nagy nyers fák, sőt még a föld is sokáig füstölögve égett, közel két hétig. Ugyanakkor az égben álgylövések, trombitaszók hallattanak, nagy seregek láttatának. Báthori István szolgáját küldötte meglátni, valóságos dolognak találta; sőt annakfelette nagy csuda dolgokat látott. Egy ősz emberrel is beszélvén, az mondotta néki : A te urad ha meg nem tér az ő vétkes cselekedetiből, meghal; köz vélekedés volt fölöle, hogy angyal volt. Ezen esztendőben bizonynyal meg is hala Báthori István. Ez az igaz vallást fundamentom szerint tudta, bibliothekában igen gyönyörködött, vallásunknak terjesztésében s oltalmazásában költségével sokat használt, egy szóval fidei et libertatis patriae defensor volt.

Anno eodem. Bocskai István Erdélyben mégyen, és Meggyesen ország fejedelmévé választatik.

Anno eodem Esztergamvárat a törököknek adják a németek a magyarok kárára s bosszúságára. Érsekujvárat Homonnai löveti és ostromoltatja 26. 8bris.

Anno eodem. Érsekujvárat, Lévát, s több várakat megadnak a németek a magyaroknak 13. IXbris.

Anno eodem. A vezér passa a török császár akaratjából a fejedelmet megkoronázá a görög császár koronájával, és megajándékozta a rácországi koronával, egy botot és kardot küld a császár a fejedelemnek; negyven ezer forintra becsülötték a kettőt.

Anno 1607. Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelemmé tétetik.

Rudolfus császár az országot convocáltatja Pozsonyban 27. IXbris; a bécsi pacificatiót cassálni akarja, azt mondván hogy Mátyás herceg nem hírével cselekedte, és az okon nem is tartja meg a végezést; hanem insurrectióért vindikálni akarja. A magyarországi követek ezt hallván, protestálának : „hogy valaki a confoederatiót felbontja, ha mi romlás esik valamely országon és nemzetségen, Magyarország oka nem

lészen; Magyarország a pecsétetes conföderációhoz s hűséghez tartja magát, különben ha mi romlás következik, isten annak okát büntesse.“ Azonban Rudolfus császár az imperiumbéli státusokhoz követeket küld, segítséget kér, hogy a conföderáció ellen hadd állja meg bosszúját... Az imperiumbéli státusok gyűlést tartván, a császár kívánságának nem satisficiáltak, a követek által ilyen választ írnak :

1. Imperium nunquam tulit arma in Hungaros.
2. Num nos oppugnabimus Hungariam, antemurale christianitatis?
3. Violenta media contra Hungaros nunquam valebunt.
4. Fidem datam esse servandam cuilibet, etiam gentili, satagemus.

E feleletet hallván és értvén Rudolfus császár, a bécsi pacificációt helyben hagyá; nem volt mit tenni.

Anno eodem 20. oct. Az hajduság ismét másodszor feltámadá, Nagy András lévén kapitányok; a népet ujonnan esketik az ország és a fejedelem hűségére Rudolfus ellen. Az hajduság Homonnai Bálintot erővel akará fejedelemmé tenni; de semmiképen fel nem vevé; nagy nehezen nagy kártételek után leszállíták az urak az hajduságot, Rudolfus helyben hagyván a bécsi pacificációt.

Anno 1608. Rákóczi Zsigmond Erdélyben az országtul elbucúzik, kijöven Magyarországbán.

Die 5. martii. Mágocsi Ferenc kassai generálisságra mégyen.

— 18. sept. Báthori István nagy haddal általjött a Tiszán Ecsedbül tarackokkal és Tarcalra szálla.

Anno eodem. Mátyás herceg, mellé vevén a magyarokat, Csehországban Prágára méne a magyar koronáért, és Rudolfustul a koronát kivévén, haza hozá Magyarországbán, kiért a magyarok Mátyás herceget 19. nov. Pozsonyban magyarországi királyságra megkoronázzák. Ekkor Illyésházi palatinussá tétetik, Homonnai Bálint judex curiae, Mágocsi Ferenc generálisságban hagyatik, s confirmáltatik, Homonnai Györgyöt, Kollát Istvánt, Bornemisza Jánost, Kékedi Györgyöt, szentelt vitézekké tölték. Czobor Mihályt komáromi kapitánynya, Boescai Miklóst szakmári kapitányságban hagyják.

Anno eodem. Báthori Gábor az hajdusággal mégyen erdélyi fejedelemségre.

Anno 1609. Rákóczi Zsigmond, ki hazájának és isten anyaszentegyházának sokat szolgált, meghal, s eltemettetik 21. januarii.

Anno eodem. Thurzó György palatinussá választatik.

Anno eodem. Homonnai Bálint a magyar nemzetnek és az isten anyaszentegyházának egyik nagy oszlopa, meghala cum suspicione veneni. Nyergét kenték volt meg méreggel, s a miá rothadt a teste, s úgy holt meg. Eminden bizonynyal a praktikus istentelen irigyektől esett rajta. Ekkor jöve szegény országunknak nagy úri rendeire az alattomban való veszedelmes étetés, mérges pohár, székeket s egyéb helyeket akkor kezdettek hinteni mérges porral, és veszteni titkon s alattomban országunknak nagy oszlopit, hogy fogyatván ezeket, inkább procedálhassanak a magyar nemzet rontására, és így a tisztviselések rájok szállanának. . . . .

Anno 1610. A pápisták az erdélyi fejedelemséget károlják a keresztyén istenfélő evangélikus Báthori Gábor fejedelemnek : kár (ugymond) az erdélyi fejedelemség eretnek embernek. Kimutatók fogok fejéret; mert a pápista urak conspirálnak ellene, azt végezik titkon, hogy öljék meg éjjel a szállásán. Ebben hogy előmehessenek, a mely szállásra (hihető faluban, vagy másutt, maga háza s udvara kívül volt a dolog) a fejedelmet rendelték, azon háznak az ajtajáru a zárokat pléheket lehúzták s tekerték, hogy hamar béronthassanak. Ezen igyekezettel a praesidiárius kék gyalogakat messze rendelték volt a szállástul, hogy míg hírekkel lenne, addig megejtenék rajta. De mivel az isten a jó fejedelmeket, mint jobb kezének férfait oltalmazza, e gonosz tanácsokat magok veszedelmökre szolgáltatá; mert egy inasok megjelenté az árultatást éjjel a fejedelemnek, s mindjárt a fejedelem lovára üle körülötte való fő szolgálival, kit amazok a proditorok megértvén, hogy a fejedelem eszében vette volna az árultatást, szaladozni kezdének; de némelyiket, elfogván, törvény szerint megöletének; Kendi István a cancellarius elszaladván, ötöd nap alatt Kassára érkezett Erdélyből. Bőrit félti a róka s azért fut.

Anno eodem. Szakmárt gyűlés celebráltatván, jelen van mind a fejedelem, mind a palatinus. A fejedelem az áruló urakat kívánja kézben; de nem adja a palatinus, kin a fejedelem megharaguván táborban száll. Ekkor a mezőben szemben akarván lenni egymással, mindenik léptetve s vontatva megyen vala elő, és hogy Báthori Gábor a palatinushoz nem ment, superioriának nem agnoscálta, a palatinus ezért sokáig haragudt.

Anno eodem. A palatinus országgyűlést tartat Kassán *die 4. augusti*. Azt végezik hogy a fejedelem ellen táborba szálljanak. A fejedelem a Tiszán túl táborban lévén az hajdusággal, az áruló urakat kívánja vala.

Die 15. augusti. Megbékéllik a palatinus a fejedelemmel Mágocsi és Sennyei intercessorok által; örömét lövik Kassán 23. *augusti*. A palatinus Kassáruul Bécsben felmegyen a királyhoz....

Anno eodem. Starincki Lengyelországban híván az hajdúkat segítségre, míg bejutnak, Starincki megöletik, az hajdúk prédálva jövének vissza. Magyarország híre nélkül és ország törvénye ellen cselekedének.

Anno eodem. Báthori Erzsébetet Csejten kő közé rakták; mivel egynehány leányasszonyit megölé.

Anno 1611. Báthori Gábor (haraguván a szászokra Bástá idejében tett insolentiaíjokért, mivel ekkor a magyarokon occulto marte ők is rajta voltak, a kulcsos városokban refugii causa befutott embereket titkon ölték, s a magyarokat minden injuriákkal illették, a németben bízván, ebeknek hívták) stratagémával Szebent megvészzi, hadát az hóstátban hagyván, magát ötven magával bebocsáták, s megvendéglik; más nap reggel az hadak trombitaszóval felülnek, a fejedelem másodsor ötven magával bemegyén a városban; mikor ki akar jönni, a kész hadak a végezés szerint reá ütnek azon kapura, megvénék a kaput, és minden hadak beszállának.

Die 29. junii. Forgács Zsigmond a kassai generális kiszálla Kassáruul táborban az hajdúk ellen, kik Báthori Gábor mellett valának. Ilyen omen esik akkor: A kaput, melyen kiment Forgács Zsigmond, megütötte a mennykő, azután a közép-németi hidacskánál sereggel szállott a kópíás seregének kópíájokra az apró madár, a katonák öszvezörgették a kópíákat, még is nehezen üzhették el.

— Die 6. julii. Nagy András elhajol a fejedelemtől Forgács Zsigmond mellé.

— Die 8. julii. Brassónál megharcol Báthori Gábor Raduly vajdával, a szászok árultatása miatt megveretik, azután Szebenbe szálla. Raduly vajdával az áruló urak valának, lengyel urakkal és kozákokkal. A török császár megharagszik a lengyelekre, hogy adófizető országára s oltalma alatt való fejedelmre támadott, frigyben lévén vele.

Anno eodem. Forgács Zsigmond Erdélyben mégyen az hadakkal, megbízáván magát, hogy a fejedelem hada megvertetett Radulytul.

Anno eodem. Az hajduság visszaállván Báthori Gáborhoz, Pálfi Jánost, Bosnyák Tamást (ezek pápisták valának), Forgács Miklóst (ez ubiquitous) megveré Diószegnél, kik Forgács Zsigmond után sietnek vala menni Erdélyben, hogy ha Báthori Gábort elveszthetnék, Forgács Zsigmond lenne fejedelemmé, és az erdélyi tisztekkel öutánna felosztoznának; mert nem sok idővel ennekelőtte Forgács Ferenc a kardináléz ígérettel tevé pápistává az öcsését Forgács Zsigmondot, hogy erdélyi fejedelemségben állítja. Más volt a mit az isten végezett e fölől.

Ez időközben a palatinus az olasz Császár Gállal¹⁾ igen tanácskozik, mindennap a maga hintóján vitette fel, hogy a mint tölök lehet, igen igyekeznék a dolgot Báthori Gábor ellen promoveálni innen hazúl tanácsokkal.

— Die 29. augusti. A palatinus országgyűlést tévén Kassán, az országot (mivel Possuit in lingua (sic) a státusok kökertben valának) a végre hogy az erdélyi fejedelmre fegyverrel támadjon, táborban szállítá maga mellé. Tokajban megmondák néki akaratjokat.

— Die 18. sept. tájban Forgács Zsigmond panico terrore perterritus Erdélyből Báthori Gábor fejedelem előtt harc nélkül megfutamodott, minden sátorokat, társzekereket, ezüst marhákat, lövő szerszámokat elhagytak, s úgy szaladtak. Nem is Magyarország felé jöttek vissza, hanem Havasalföld s Moldva határiban való határokon szaladtanak, azok között bolygottanak, nagy havas eső és hideg lévén, fegyverderekokat, páncéljokat, sisakjokat elhánták, sokan meg is holtak, ele-

¹⁾ Cesare Gallo, kit Mátyás király gyakrabban használt követül.

ségek nem lévén lovak húsára szorultanak. Itt mondotta egy jezsuita a lómájra pénteken : hogy fiat piscis. Maradtnak fegyver és éhség miatt oda mindenestül hatezeren. E veszedelemnek az oka volt az olasz praktika, 1. hogy a nagy emberek s a vitézlő rend kevesedjék, 2. A fejedelem ellen való simultássa a palatinusnak kitetszenék, 3. Forgács Zsigmondnak ambitiója, ki a kardinál ígéreti által fejedelemséget keres vala. Így szégyeníté meg isten. Az ómen itt telék bé rajta; mert igaz az, hogy Deus superbis resistit. Gloria nolentem sequitur, fugitque volentem.

— Die 15. oct. Jó híre Kassára, hogy Sennyei Miklós-nak Nagy András fejét vette.

Az hajdúk Kállóvárát megszállják 16. 8-bris, hatezeren Bosnyák Tamásra és Forgács Miklósrá, kik az istenért kérik a palatinust, hogy megsegítse, mert oda lesznek. Azért 16. oct. a palatinus Kassán dobót üttet, hogy táborra kiszálljon, ki is szálla, s Tokajban méne, az úrakat vármegyéket is táborban szállítá 28. oct. Az hajdúkra általbocsátja a Tiszán a palatinus Szécsi Tamást, az hajdúkat Kálló alól elfutamtatá, mivel kétfelé szakadt vala az harcon, mindazáltal mind a két félben is a nagy köd miá nem sokan estek el. 31. 8-bris. Az hajdúk elnyerik az port és golyóbist, kit Kállóban akart küldeni a palatinus.

Die 27. oct. Mágocsi Ferenc hazánknak s vallásunknak egy oszlopa megbetegül, s meghal 21. IXbris, kit igen szána az ország, mivel jól szolgált hazájának. Ez is cum suspicione veneni holt meg, mint Homonnai Bálint. A Mágocsi familiájának itt szakada magva a fiúságon. Eltemettetett Beregszászban Anno 1612. 28. febr.

Anno 1612. Forgács Zsigmond az erdélyi bújdosás után Lengyelországon általjövén Kassára, haza érkezék hadának nagy kárával, trombitálás és dobolás nélkül hadastul, kópiák nélkül. Mint valami nagy csudára úgy futottanak minden rendbeli emberek ennek nézésére. E nagy rút szégyenvallást Forgács el akarja vala temetni, hadát reparálni akarja vala, és ismét Erdélyre menni ancipiti fortuna et eventu; az ország opponálá magát, és ilyen protestációt ada bé ellene Tokajban a palatinusnak a táborbeli gyűléséből :

Protestatio Statuum et Ordinum Regni Hungariae coram Illustrissimo Dno Comite Palatino in Castris facta. Illustrissime Dne, Dne nobis gratiosissime! Servitiorum nostrorum addictissimam semper commendationem: Intelleximus Splēm. ac Magnificum Dnum Sigismundum Forgács de Ghymes, Generalem Capitaneum Sacrae Regiaeque Majestatis Superioris Hungariae Partium, ac Judicem Curiae etc cum suo attrito exercitu jam post multas miseriarum perpeffiones multorumque suorum millium militum horrendissimas caedes ex alienis Regnis in Hungariam penetrasse, cujus adventu non minus gratulamur; quam multorum emeritae militiae Virorum Regnique nostri Hungariae, contra varios hostes profectorum jamque penes ipsum D. Generalem occisorum amissione cruciamur. Quod utinam de alienis potius, quam defensoribus et militibus fratribusque nostris audivissemus. Verum utut ista praeterierunt, saltem futura nobis erunt praevidendae et cavendae. Quae ita judicio nostro commode fieri poterunt, si depositis armis evitatoque intestino bello (quo nihil funestius esse potest) pace pia nobis, et nationi hungaricae consultum voluerimus. Quam pacem consensus Statuum hujus Regni Hungariae per Vestram Illustrissimam Dominationem, quo aptius fieri poterit, tractari et concludi, instantissime adhuc petimus. Quia vero annotati D. Sigismundi Forgács animum eum esse certo certius intelleximus, quod extraneum suum exercitum cum patriae maximo detrimento, gratis in certis comitatibus aleret, bellumque per ipsum D. Forgács insciis et inconsultis statibus hujus Regni Transilvaniae illatum continuaret, cujus belli continuatione non minori cum periculo, quam antea fieri posse animadvertentes, iterum atque iterum Vestrae Illustrissimae Celsitudini supplicamus, dignetur ex officio suo, animo ipsius D. Sigismundi Forgács mutato, ita providere, ne ut ulterius quippiam damni et periculi hoc Regnum Hungariae patiatur. Milites vero ipsique D. Sigismundi Forgács, unum quemque in suas aedes, stipendiarios vero in sua loca pro communi patriae defensione statim dimittere ac pacem exoptatissime tractare, salvaque et intacta Suae Majestatis Ditione etiam concludere. Hoc cum inconveniens esset, si ipsi milites, in nostris rebus jam extreme exhaustis haerentes, nobis quo-

que hic in persona, penes Vestrae Illustrissimae Celsitudinis personam in castris existentibus et attenuatis, adhuc miseros Colonos nostros premerent. Protestamur igitur eo nomine universi status et ordines regni hic in castris constituti, quod si ultimum in hoc regno suum exercitum cum extrema paupertate Colonorum nostrorum aluerit, nos simul et semel ad unum nostroque cum omni bellico apparatu ex istis modernis castris insurgere, ac nos et bona nostra contra exercitum bona nostra expilantem, ac publicam pacem et statuta regni violare satagentem defendere velle; cum ipso vero principe Transilvaniae, salva coronae et S. R. Matris ditione permanente, omnino bono modo, ut Illust. Celsitudo Vestra concordet, et confoederationem cum eodem provinciaque Transilvanica conservet, instamus, et tanquam palatinum regni Hungariae petimus, ut iam nobis imposterum... in hoc tutum sit, petimus per Vestram Illustriss. Dominationem literas protestatorias superinde authentice extradare. Illustriss. Celsitudinis Vestrae Universi Status et Ordines, Servitores addictissimi, Regni hic in castris constituti etc.

A magyarországi státusoknak ezen instantiájokra a palatinus a fejedelemmel megbékéllik ismét, de színnel inkább mint szível. A simultás benne megmarad, melytől viseltetvén nem sok idővel azután tüle ilyen szó esék: Még az egyet megpróbálom, és ha ezzel nem érthetők, ám éljen a beste kura fia énfelőlem mind örökké. Mi volt légyen az az egy, ki tudja? Az ország is az intestinum bellumnak eltávoztatásáért, a keresztyén státusoknak megegyezéséből s akaratjából, sőt a palatinus előtt azon való instantiájokból confoederál Erdélylyel ilyen bizonyos condíciókkal:

Első. Hogy az erdélyi fejedelem meghitt becsülletes szolgálját mindjár ő felségéhez király urunkhoz expedálja, előtte viselvén ebben király urunk ő felsége becsülletit; a következő magyarországi gyűlésre pedig Magyar és Erdélyország részéről bizonyos fő követeit bocsássa, kiknek jelenlétében a mit ultro citroque proponálnak, azoknak componálására elégségesek lehessenek.

Második. Hogy az hajduság közül a jobbágyokat és a parasztságot ő felsége kiadja, a régi hajduságot is, a tél elmúl-

ván, a maga ditiójában szállítja, és úgy constituálja, hogy soha semmi háboruság ne légyen.

Harmadik. Hogy ő felsége a fejedelem a meglett békeség után minden injúriákat és violentiákat coerceáljon, a jövőknek s menőknek szabad útát aperiáljon; itt kinn pedig az Erdélyhez tartozó vármegyékben, a kiktől mostani disturbiumban jószágok elvételtenek, ő felségek megadatják. Ezekhez penig úgy accedált ő felsége, hogy innen a mi részünkről is mindeneknek szabad jövések és menések engedtessék, és jószágok is az ő felsége híveinek és szolgálinak megadattassék.

Negyedik. Ab utraque parte elvett marhák megadassanak, melyek megtaláltatnak. Innét erről a részről generális uram, és a végbeli kapitányok adassák meg.

Ötödik. Mivel ok nélkül és ártatlanul sok nemes személyeknek történt az hajdúktul megölettetések: azért az erdélyi fejedelem az olyanokat, kiket a laesa pars megmutathat és bizonyíthat, érdemlett büntetésekkel kedvezés nélkül bűntesse meg.

Hatodik. Mind a két részről assecutoria levelek adattassanak a felől megírt dolgokról.

Hetedik. A fegyver egyszersmind mindjárást mindkétfelől letétessék.

Act. in Oppido Tokaj Die 22. (27?) 7bris Anno 1611.

Anno 1612. 2. Januarii. Felmégyen a palatinus a királyhoz.

Die 20. Januarii. Rudolfus császár meghala Prágában.

Die 1. martii. Hallatik hogy a tatárok Lengyelországban ütötenek. Item. Hogy a török császár csauzát küldötte a lengyel királyhoz, ilyen követséggel: Hogy ha a pártosokat, kik Báthori Gábor ellen támadtanak volt Erdélyben az elmúlt 1611-ben, ki nem adja, tűzzel vassal országán lészen, a frígylevet is néki visszaküldé. Akkor Moldvából a vajdát kiüzé, hogy a lengyelhez hallgatott. A tatárok tizenötöt visznek el Lengyelországból.

Die 16. martii. A Tekintetes és Nagyságos Homonnai Bálint megmaradt fia István, mint az atyja, suspición meghal. Az előtt való nap vendégelte meg Homonnai Györgyöt, harmad nap mindjárt beszáll Homonnai György Ungvárban.

Anno eodem in junio. Forgács Zsigmond a királyhoz mégyen.

Die 13. junii. Mátyás király római császárságra választatik 29. Junii. A generális Kassára haza érkezvén, az öreg álgyúkkal örömet lőttet, hogy királyunk császárrá tétetett.

Die 25. augusti. Hallatik hogy a fejedelem Báthori Gábor Nagy Andrást lovárul leverte, de mi volt benne, senki nem tudja.

Ugyanekkor hallatik mint verte meg a muszka és tatár a lengyelt, másfél száz lengyel nagyságos úr veszett, a kik ugyan nagy zászlós urak voltak, heten vesztenek.

Anno 1613. 25. febr. Pozsonyban országgyűlést hirdetett Mátyás király, mely tartott husvétig. Ezen országgyűlésre eljön a szégyenvallott Jakab János, kit felkergettek volt Magyarországbul, a felesége megszeplősítéséért fenyegetőzik, hogy még egyszer Magyarországbán jövéen, minden éktelenséget cselekszik ő is a magyar főrendek feleségével. Azt felelék neki az urak : Ha éktelenkedni akarsz, elég kurvát találsz Magyarországbán; ha pedig a mi jámbor feleségeinkre igyekezel, nehezebben szaladsz ki, féltő, úgy mond, másodszor országunkból. E gyűlésben sok, úgymint 37, postulatumok voltak a császártul; de kiváltképen romlásunkra célozik azok közül három nagy négy, brevítatis causa :

Artic. 3. Bona, inquit, tempore Bocskai donata, inscripta et inipignorata, legitimis dominis restituantur.

Artic. 4. Capitulo Agriensi certa residentia concedatur.

Artic. 5. Regnicolis personaliter insurgendum. Maga¹⁾ békesség vala, semmi ellenség nem vala az országban; de ez az hajdúk ellen való praktika volt.

Artic. 14. Universa oppida et possessiones subiaceant contributioni, quae alias non fuerunt.

Artic. 16. Confinia Hungariae germanis compleantur. E miatt volt s lesz is örökké a veszekedés.

Artic. 17. Germanicam nationem hungari in regno Hungariae in antiquum statum redigant. Ez utolsó postulatumot vagy articulust urgeálta leginkább a császár, kívánván az

¹⁾ Ámbár.

országát, hogy a németeket ismét bebocsássák az ország váraiban; midőn pedig az ország nem acceptálná, megharaguvék a császár, és midőn solicitáltatnék az országtul, hogy a törökkel való szövetséget megújítaná, hogy valami bántások ne lenne a magyaroknak, azt mondotta haragjában. . . .

Die 22. junii. Halljuk hogy a vezér Szkender bassa Havasalföldében lopva a Csiga havason béereszkedik ló terében, Báthori Gábor ellen; két okát mondják, miért haragudt meg a török császár a fejedelemre : 1. Hogy midőn azelőtt a csauzát hozzá küldötte vala, az órálás közben a fejedelmet a császár rabjának mondja, kin a fejedelem megbúsulván, az órálast félben szakasztatta, s oda mondta az anyjának, és papucsát letvetvén azt mondotta : Hogy annyit ad a császáron mint a papucsán. 2. Azt vitték vala a török császárnak, hogy a német mellé hajlott. Úgyis leve dolga a fejedelemnek; mert elegendő kész hada nem vala, a kivel resistálhatna, hanem a palatinust solicitálja, hogy segítséget küldjön (annak pedig tövis vala a szívében).

Die 17. Sept. A generális Forgács Zsigmond a palatinus akaratjából Kassárrul kijöve, Rakomozhoz száll táborban, hogy megsegítse a fejedelmet. Csalárd segítség volt ez: 20. 7bris ugyan török követek jövének a generálishoz Göncre, kik azt kívánák, hogy Magyarország Erdélyt meg ne segítse, másként a frigy felbomol. A generális így resolvála, amint köz hírrel beszéllették : Nem lészen a töröknek ártására az ő hada és kiszállása. Initio oct. Báthori Gábor kijöve Erdélyből a török és a tatár előtt, nem lévén elég hada, és Váradra szálla belől; egyedül vala immár mert a consiliáriusok igen megvesztenek vala.

A generális Rakomoztul a tokaji kapitányt Abafi Miklóst hadakkal Váradra küldé, a fejedelem mellé segítségre, kit nagy tisztességgel fogad Báthori Gábor, megajándékozá, és nagy bizodalmat vön, hogy Erdélyben bémehet, és az ellenséget országából kiűzheti.

Báthori Gábornak az erdélyi fejedelem megöletésének leirása.

A veszedelmére igyekező hamis praktikusok ilyen végezést csinálnak magok között, úgymint : Géczí János Abafi Miklóssal. Géczí így mesterkedik, s azt mondja Abafinak :

Igen kedves ember vagy a fejedelem előtt, és mikor béme-gyünk, kezdje kegyelmed dicsírni a kardját, ottan kivonszsza s oda adja; ha kezekben adja a kardot, oztán hiszen könnyű etc. Mikor azért bémentek volna, azonképen lön a dolog; dicsírni kezdvén Abafi a fejedelem kardját, kezében adja a fejedelem, mondván : Ihol lássa kegyelmed, hogy jó kard ez; de a fejedelem szívében lehetett valami gondolat; mert mihelyt kezében adá, ottan mindjárást fordúla, és a szegen lévő hegyes tört levén, kivoná, s kezében tartá, s forgatá mondván : E még a kardnál is jobb. Azomban egy inas bójuta, és semmi sem lehetne ellene; itt letevő Abafi a kardot, s a fejedelem helyére tevő a fegyvereket. Tanuljátok meg itt, nagy rendű emberek : Fide; sed cui, vide.

Más nap ebéd után deljest bémene Géczi a fejedelemhez álnok s veszedelmes tanácscsal, s mondá a fejedelemnek : Kegyelmes uram, odaki az hadban oly hír vagy, hogy felséged féltében Ecsedvárában ment. Azért a felföldi hadak mind el akarnak menni, imé már mind felültenek (mert álnok tanácsbul tatár hírt comminiscálván, mind felültenek vala az ha-dak), mely nagy kárára lenne felségednek, ha elmennének. Azért ha felségednek tetszik, menne ki felséged a várbul az hintón, hadd látnák az hadak felségedet. E veszedelmes szí-nes tanácsra mondá a fejedelem : Ha úgy van a dolog, ki-mégyek; készítsék az hintót. A fejedelem azért kiméne hintón, és mikor az hóstát-utcában haladott volna, a vár kapuját mindjárt felvonák, melyet nem tud vala a fejedelem. Mikor azért immár visszatérne a mezőre, a subordinátus sikkáriusok mintegy hatvan lóval utánna nyargalának, az utcán mintegy kertben szoríták, és Szilasi János, Ladányi Gergely és a to-kaji kapitány Abafi Miklós hadabéliek a fejedelmet véletlenül a deljesti predikáció alatt meglövdözik. Az hintóban járó pár puskátis erőssen lekötözték volt, melyet sem vett eszében a fejedelem. Hintójából kiugorván, hogy magát oltalmazza, egy fűzfánál megölik, a testét a Pece vizében vetik. Mely dolog az hadaknak kinyilatkozván, igen megzendülének. A vezér Szkander bassa megértvén veszedelmét, igen örüle rajta; mert vitézségétül s jó szerencsájátül igen féle. A testet Nagy Ba-lázs Ecsedben viszi, mely sok ideig verítékezett minden em-

bereknek csudájára és álmélkodására. Tökölyi Miklós és többek, a kik körülötte voltak, szemekkel látott tanubizonysági; sőt kezkenőcskével törölték; de ugyan verítezett, talám vindictát példázott. Ugyan eodem

Anno 1613. Betlen Gábor tétetik fejedelemmé a török császár akaratjából.

Anno eodem circa 22. Dec. Mivel az ifju Báthori András, a Somlyai Báthori István fia, a lengyelasszonytul való, sok injuriákkal és gyalázzattal illetett vala minden rendeket Ecsedvárában, mind egyiránt a magyarokat ebnek mondja vala, és azzal fenyegeti vala, hogy mind kihányja őket a várbul, és lengyeleket hozna belé (idegen nemzetből való házasságnak gyümölcse), mert azok volnának az ő atyjafiai, mind vér szerint, anyjárul, mind valásárul : ez okáért hogy idegen nemzet ne jőne az országban, s a várat ne occupálná, a király képeének irának a tisztartók, ki hadait Ecsedvára alá bocsátván, azt üzeni : Valaki nemesember a várban vagyon, ha meg nem adják a várat a király számára (tanácsbul vala ez), ideki minden jószágát elfoglalnák; és az hadak ott lévén, supplicálni kezdé Báthori András a tisztartókat, hogy ne hagyják oly nagy szükségben; kik azt felelék : nem kellettünk mi azelőtt tenéked, ebnek hívtál minket, lengyeleket akartál ide behozni, nem gyermeknek való Ecsedvára : királyé az ház, izdöre főre! itt bizony nem lakol. És a várat király számára megadák, kiváltkép ilyen három conditiók alatt :

Első. Hogy pápista kapitányt soha Ecsedben nem visznek.

Második. Hogy a vallást meg nem háborítják, a melyben Báthori István halála után hagyatott.

Harmadik. Hogy a mely reliquiákat, u. m. papi drága öltözeteket, oltári ékeségeket s a maga bibliothekáját az ekleziának testamentumban hagyott volt Báthori István, az eklezia dispensációjához hadnák szabadossan.

De az első és utolsó hamar violáltaték.

Anno 1614. Elesvén Báthori Gábor a sok praktika által, a pápista clerus nagyobb szarvat emel, igyekezi, hogy a két vallást exstirpálják, deleálják. E gonosz szándéknak promoteálására tanácsban ilyen dolgokat végeztenek el :

Első. Hogy a nagy urak mellé jezsuiták rendeltessenek, kik igazgassák minden tanácsokban.

Másik. Kollégiumokban is jezsuitákat tartsanak, kikhez a nagy urak s nemesemberek gyermeki szoktattassanak, hogy a teneris papismust imbibáljanak, s azok által építsék.

Harmadik. A kollégiumok építésére a pápista urak valamit conferáljanak, és azokban tanító s tanuló jezsuitákat tápláljanak, a romai pápa és a császár gráciájokbul kell emendálni.

Negyedik. Nem oly nyilván kell kezdeni a dolgot mint Jakab János idejében, hanem praktikák által, míg előmennek.

Ötödik. Hogy nem a fején kell elkezdni, mint Jakab János kezdette Kassán; hanem az apró ekklézsiákat kell tántorgatni, és ha a pápista urak a magok jószágokban véghez viszik, tehát inkább fognak változni a több ekklézsiák. Így az emberek sem vennék a dolgot eszekben. . . . utat nyithatnának a szabad városokon való persecutióra.

Hatodik. Hogy a pápista urak az ő ditiójokban sohol más vallást ne patiáljanak sub jure patronatus; mert abbul senkinek injuriája nem lenne. E tanács noha sokat árt az isten anyaszentegyházának, de per accidens inkább használa; mert e lön mintegy próbakő, kik legyenek igaz keresztyének és igaz hazafiai, kik ellenben hazájoknak és nemzetségeknek gonoszakarói az urak közül, mint a példákbul alább megtetszik.

Hetedik. Hogy a quartát és octávát sohol a pápista urak az evang. prédikátoroknak a régi szokás szerint meg ne adják; hanem interminálják, az ő religiójok promoveálására fordítsák. Ezzel azt igyekeznek vala, hogy a mi vallásunkon etc. való ifjuság a ministériumtul elidegenülne, és így a ministérium lassan-lassan fogyna, e contra az övék öregbednék.

Nyolcadik. Hogy a praelatus urak az ő praeendájokon tanuló ifjakat tartsanak, hogy inkább szaporodjanak, és a sáttánnak konkolyt hintenének az istennek tiszta búzája közé.

Kilencedik. Hogy minden rendeket hitegessenek a pápistaságra tiszteteknek osztogatásával, és minden mesterségekkel.

Tizedik. Hogy az hajduság dissipáltassék, avagy in totum deleáltassék; mert azok volnának nagy akadályok, hogy

a persecutióban elő nem mehetnének. E tanácsnak effectuálásához 1614-ben hozzá foga a pápista clerus, mind addig méne míg a füstnek oztán lángot kelle vetni, azaz a keresztyén uraknak defensióhoz kelleték nyúltni, és a persecútoroknak opponálván magokat, kelleték reprimálni.

Homonnai Györgynek aureum vellust hoznak a pápától, és a császártul az arany gyapjas vitézekköziben számláltatik, mint azelőtt Báthori Zsigmond fejedelem, és erős hittel kötelezik a romai hitnek oltalmazására propagálására, mert az aureum vellust arra adja a pápa. Ezen Homonnai György elveszi a templomot Homonnán, és pápista papokat viszen belé. Ott a jezsuitáknak kollégiomot épít, igen applicálja reditussát, jószágot ad hozzá, igen elszaporodnak, a jezsuiták kollégiomát Dingtamonnak nevezik. Végre kezdik Homonnát is tőle kérni, de azt neheztelli oda adni, mivel onnan neveztetnék. Ezek felől sok éktelenségek hallattanak.

A pápista clerusnak....nyughatatlansága.....igen előment ez időben, a quartát sok helyeken az ekkleziáktul elfoglalták.

Egy úr igen helyesen mondá öfelölők: nem hiában mondják: Sír barát sír, a kert alá sír; sír a barát sír, ajtó megé sír....Igy jára az ország a pápista papokkal; mert.... mikor...exiliumra mentenek az országbul, számkiyetésben lévén, mind addig supplicálának az országnak, hogy recipiálá, haza bocsátá őket az ország; azután ismét addig sírának hogy az ország az egri káptalannak residentiát mutata; mostan immár annyira vagyunk, hogy hazánkban is alig maradhatunk miattok. De hadd járjon, hadd rakják; de bizony egyszersmind leontják, megfizet isten nekik. Annyit tőn ez a mondás: *Laesa saepius patientia vertitur in furorem*. Avagy: *Lento pede venit vindicta; Sed tarditatem gravitate poenae compensat*.

Anno eodem in Julio. A király képe Forgács Zsigmond táborban akara szállani az hajduság ellen, hogy a praktika promoveáltassék, és csaknem reá vévék a keresztyén urakat és vármegyéket, hogy az hajduság dissipáltassék vagy deleáltassék, ilyen fraussal s hamis intentióval: 1. Mert jobb hogy ismét jobbágyink legyenek, 2. Szolgát inkább kaphatunk start-hatunk, 3. Jobbágyink közikbe nem szoknak, mikor az terhes szolgálatot megúnják. De legyen áldott az istennek neve:

eszekben vevék az emberek hol tapogatnak a pápisták, s nem támadnak fel.

Anno eodem 9. oct. tájban. Nagy Balázs, az hajduk kapitánya, a praktikásoktól subornáltatván és informáltatván, Szolnok alá méne, a csordát elhajtá. Itt is a praktikusoknak e vala szándékok : hogy megharagítsák a törököt a frígyfelbontásért, a császár előtt vádolván, és így a török által deletassék az hajduság a régi forralt praktika szerint.

Anno eodem. Lórántfi Mihály meghal Sárospatakon. Ez hazáját s nemzetét szerető istenfélő ember volt.

Anno 1615. januáriusban Homonnai György s Raduly vajda Balanokkal¹⁾ akar az erdélyi fejedelemre Betlen Gáborra menni. Isten meggátolá gonosz szándékokat. Bátori Gábor jó fejedelmet elveszték, és immár ez ellen a második fejedelem ellen forralnak. Az erdélyi fejedelem protestál levele által a magyarországi státusoknak s vármegyéknek.

Anno 4. febr. tájban. Forgács Ferenc cardinál Forgács Zsigmonddal a generálissal Deregnőre gyűjti a pápista praktikus complexeket, és igen tanácskoznak, miképen vigyék bé Homonnai Györgyöt az erdélyi fejedelem Betlen Gábor ellen; mert gondolják vala, hogy a persecutióban, hic Rhodus, hic saltus. Magyarúl : itt a bökkenője. Félnék vala, hogy a keresztyén vérontásra a persecúcióknak tengerén elindított sebes gályákat megtartóztatná ez a kis Echeneis halacska, és ők megszégyenülnek.

— Die 17. febr. Zemplény vármegye ugyan Zemplényben gyűlést tévén, az erdélyi fejedelem protestációjára (látván is a praktikusoknak szándékát) azt végezi, hogy senki az erdélyi fejedelemre ne menjen, ha szintén a generális az ő felsége mandátumával parancsolná is a felülést. Ugyanezen dologról a vármegye a palatinushoz követet bocsáta, és a deliberációt megüzené, instálván azon, hogy interponálja magát, hogy a veszedelmes praktika ne procedáljon, kasszáltassék. Ezen dologon igen lecsapják a praktikusok fülöket, mintha se tötték, se vötték; hallgatnak hogy menjen feledékenységben a dolog.

— 27. julii. A magyarországi keresztyén státusok megújítják a frígyet a török császárral, melyet Bocskai István fe-

¹⁾ Wallónokkal?

jedelem szerzett volt, ismét húsz esztendeig. A pápistaság minden országokban igen ellenzette ezt a békességet; sőt micsoda gonosz praktikát koholtanak a keresztyének ellen, a következő írásból megláthatod, melyet Prágából küldének alá:

Nova Pragensia anno 1615. 19. Sept. Pragae prodita.

Az ittfen lévő török követnek Amhet Tihájának Gratiánussal (olasz követ vala, a kit a császár ottben a portán tart vala) die 15. Sept. volt kegyelmes urunknál s császárunknál audientiájok. Az ő felsége lovas szekeren vitték fel oda őket a felső várban, és az audientiára nem csak magokat, ugymint követeket, hanem mindeneket, a kik akartak, bebocsátottak. Mikor azért ő felsége szeccecszékből ülven, a követ az ő felsége kezét megcsókolta volna, először az ő császára nevével ő felségének köszönvén, azután maga képeben ő felségének hosszú életet és sok ideig való birodalmat és a szent békességnek nem csak 20 esztendeig, hanem örökképen való megmaradását a török császárral, kiváltképen egy szép fiú magzatot és ifjú császárt kívánván, idvezlett volna, a mellett a mennybeli istenre esküvén hogy valamit a békességnek traktálásában mondott, nem magától, hanem mindeneket az ő hatalmas császárok parancsolatjából: Hogy penig a békesség tökéletesen megtartassék, kéri azon ő felségét, hogy ezután a végházakban ő felsége egy magyart, vagy más nemzetet ne tartson; mert a török a magyarnak nem hihet, mivel miolta a békesség véghez ment, sokszor megszegte a békességet (Nagy Balázs szolnoki csordaelhajtását teszi ez), melytől ezután sem tiltatnak meg a magyarok. A mellett ő felsége se bízzék bár a magyarok hűségéhez, melyet leveleikkel is megbizonyíthatni, hogy a magyarok között vagynak olyanok, kiknek kétfelől való ábrázatok vagynak: egyikkel ő felségére néznek, másikkal adományért és ajándokért hizelkedvén a török császárra néznek. Annakokáért ő felségének országának sokkal hasznosabb, hogy a magyarok otthon házoknál maradjanak, pórok legyenek, és szántsanak, és a várak tisztességbéli németekkel rakattassanak meg.

E veszedelmes praktikát Gratiánussal koholták a portán, kit isten nem sok idő múlva érdeme szerint megbüntetett,

bátorságaért fejét vették. Azt kívánja ezzel hogy a magyarok mind elvésszének. Mint az egerek is hogy a macskák etc.

Továbbá azon kérte ő felségét, hogy e békesség ellen ha kik tanácskoznak, annál inkább a kik aperte violálni akarnák, kedvezés nélkül megbüntesse, a mint a török császár is cselekedett, melyről a megölettetett Nazubassa elég példa lehet. Ha penig ő felségében e dolog iránt valami fogyatkozás lészen, protestál, hogy a békesség felbomol, ezt sem akarván eltitkolni, hogy vagynak oly magyarok, kik, csak török császár legyen mellettük oltalmúl, ők szintén olyan rebelliót szereznek mint Bocskai idejében volt; de azok is (úgymond) semmiválasszal bocsáttattak a török császártul. Azt is kívánta a Tihája, mikor ő felsége valami oly dolgot akar végezni, és forgatni, a melyben ők is interessátusok, ő felsége commissáriusokat küldjön arra. Utolsó kérése ez volt : a török császárhoz fő német követet küldjön végezni. Végezetre azzal concludálta beszédét : hogy, ha ő nagysága a bécsi püspök oly nagy szíve szerint e traktában nem munkálkodott volna, e véghez nem ment volna. Melyért az egész keresztyénségtől méltó gráciát kell várni. Klezel kardinál volt ez. Általláthatni a kardinálok nyughatatlanságát, praktikálását, szántszándékkal akarnak rebelliót csinálni. Igazán reájok quadrál, a mit sz. Pál apostol mond 2. Thess. 2 : 7. Peragunt mysterium impietatis.

Ő felsége, az imperium vicecancellarius által azt felelte ezekre : Hogy valamit e dologban elvégeztek egyszer, ő felsége megtartja, és úgy accommodálja magát, hogy a nagy szultán is contentus lehessen vele. Így a praktikás complicesek nyughatatlan forralásátul a török. . . . . a magyar nemzet rontására egyez; de az isten nincsen ebben a tanácsban. Ezen mind a német mind a magyar pápistaság igen örült, napról napra mind inkább tanácskoztak s praktikáltak az isten anyaszentegyháza ellen.

